

Selonteko Pohjoismaiden ministerineuvoston koulutusyhteistyöstä demokratian, osallistumisen ja turvallisuuden edistämiseksi

1. Tiivistelmä

Pohjoismaiden koulutus- ja tutkimusministerineuvosto (MR-U) on nyt laatinut ensimmäistä kertaa Pohjoismaiden neuvoston istuntoon selonteon *pohjoismaisesta koulutusyhteistyöstä demokratian, osallistumisen ja turvallisuuden edistämiseksi*.

Selonteko kuvaa Pohjoismaiden ministerineuvoston tähänastisia toimia ja tuloksia vuosina 2017–2020 tehdystä työstä, jonka tavoitteena on vahvistaa koulutussektorin kykyä vastata yhteiskunnallisiin haasteisiin demokratian keinoin, tukea lasten ja nuorten demokraattista kansalaisuutta sekä ehkäistä syrjäytymistä, syrjintää ja ääri-liikehdintää. Tämän lisäksi selonteossa hahmotellaan tulevaa monialaista panostusta demokratian, osallistumisen ja yhteenkuuluvuuden edistämiseksi vuosiksi 2021–2024 laaditun visio 2030:n toimintasuunnitelman mukaisesti.

2. Johdanto

Demokratian, osallistumisen ja turvallisuuden vahvistaminen Pohjoismaiden yhteiskunnissa on jo monen vuoden ajan kuulunut niin Pohjoismaiden neuvoston kuin Pohjoismaiden ministerineuvostonkin painopistealueisiin. Samalla näiden asioiden tärkeys korostuu entisestään populismin, disinformaation, eriarvoisuuden ja rasmin lisääntyessä.

Selonteko pohjoismaisesta koulutusyhteistyöstä demokratian, osallistumisen ja turvallisuuden edistämiseksi on ajankohtainen senkin takia, että se kytkeytyy Pohjoismaiden ministerineuvoston visio 2030:n toimintasuunnitelmaan, jossa keskitytään erityisesti sosiaalisesti kestävään Pohjolaan. Tämän lisäksi selonteko on ajankohtainen visio 2030:n toimintasuunnitelmaan liittyvien Pohjoismaiden neuvoston priorisointien valossa, sillä niissä paneudutaan muun muassa *turvallisiin, kestäviin ja demokraattisiin yhteiskuntiin sekä disinformaation ja demokratiaan*.

Taustaa

Pohjoismaiset yhteistyöministerit (MR-SAM) käynnistivät vuonna 2016 monialaisen demokratia-, osallistamis- ja turvallisuushankkeen (DIS). Pohjoismaiden ministerineuvosto määrittäi tavoitteeksi kerätä, kehittää ja tukea ennaltaehkäiseviä toimia sosiaalisen syrjäytymisen, ääriliikehännän ja syrjinnän torjumiseksi. DIS-hanke käynnistettiin kolmivuotisena monialaisena strategisena aloitteena (2016–2018) priorisointibudjetista saaduista varoista. Yhteistyöministerien alainen DIS-hanke päättyi vuonna 2018, mutta osa hankkeesta jatkuu

- pakolaisten ja maahanmuuttajien kotouttamista koskevassa yhteistyöohjelmassa (yhteistyöministerien alaisuudessa)
- pohjoismaisen DIS-asiantuntijaverkoston työssä demokratian, osallistumisen ja turvallisuuden edistämiseksi opetusalanalla (koulutus- ja tutkimusministerineuvoston alaisuudessa).

Pohjoismaiden opetus- ja tutkimusministerit päättivät vuoden 2017 ensimmäisessä kokouksessaan jatkaa DIS-verkoston toimintaa uuden kolmivuotiskauden ajan (2018–2020). Tavoitteena oli vahvistaa opetusalan osaamis pohjaa ja sen avulla ennaltaehkäistä ja torjua yhteiskunnan radikalisoitumista ja vastakkainasettelua sekä edistää demokratiaa, osallistumista ja oppilaiden kriittistä ajattelua koulun sivistystehtävän pohjalta. Panostus on sisällytetty myös [koulutus- ja tutkimusalan pohjoismaiseen yhteistyöohjelmaan 2019–2023](#).

Selonteko on jaettu kahteen osaan:

- Pohjoismaiden ministerineuvoston tähänastiset toimet ja tulokset pohjoismaisessa koulutusyhteistyössä demokratian, osallistumisen ja turvallisuuden edistämiseksi vuosina 2017–2020
- Pohjoismaiden ministerineuvoston tulevat monialaiset toimet demokratian, osallistumisen ja yhteenkuuluvuuden edistämiseksi vuosiksi 2021–2024 laaditun visio 2030:n toimintaohjelman valossa.

3. MR-U:n alaisen DIS-verkoston yhteistyö – organisaatio ja toimintamalli (2017–2020)

DIS-verkostossa on mukana Pohjoismaiden opetusministeriöiden ja niiden alaisten laitosten ja virastojen edustajia. Koulutus- ja tutkimusvirkamieskomitea (ÄK-U) toimii verkoston ohjausryhmänä. Verkoston puheenjohtajuus seuraa Pohjoismaiden ministerineuvoston puheenjohtajuutta.

Budjettiasiat

Kuluvalla ajanjaksolla verkoston työtä rahoitetaan yhteistyöministeriöiden priorisointi- budjetista sekä koulutus- ja tutkimusministerineuvoston käyttövaroista, joihin sisältyy myös osarahoitusta puheenjohtajakauden varoista. Joihinkin toimiin on saatu myös kansallisia varoja. Toimiin on varattu koko ajanjaksolla yhteensä 2,85 miljoonaa Tanskan kruunua (lue konkreettisista toimista kohdasta 4. *Tulokset 2017–2020*).

DIS-verkosto kokoontuu vähintään kolme kertaa vuodessa. Kokouksia järjestetään usein esimerkiksi ministerikonferenssien yhteydessä, ja niihin kutsutaan säännöllisesti yhteistyökumppaneita ja tutkijoita tietopohjan vahvistamiseksi, kokemusten vaihtamiseksi ja osaamisen kartuttamiseksi.

DIS-verkosto tekee lisäksi tiivistä yhteistyötä alan merkittävien yhteistyökumppaneiden, muun muassa tutkimus- ja koulutuslaitosten kanssa, joista voidaan mainita holokausti- ja vähemmistötutkimuksen keskus HL-senteret (Oslo), The European Wergeland Centre (Oslo), Elävän historian foorumi (Forum för levande historia, Tukholma), Danish Centre for Prevention of Extremism (Kööpenhamina), Segerstedt-instituutti (Göteborg) ja ääriajattelun tutkimuskeskus C-REX (Oslo yliopisto). DIS-verkoston toiminta liittyy myös Euroopassa ja maailmanlaajuisesti tehtävään ennalta ehkäisevään työhön muun muassa UNESCOssa, Euroopan unionissa, Euroopan neuvostossa ja OECD:ssä.

DIS-verkoston vuosiksi 2018–2020 laaditusta toimeksiannosta käy ilmi, että demokration, osallistumisen ja turvallisuuden edistämiseksi tehtävän pohjoismaisen koulutusyhteistyön tavoitteena on

- edistää Pohjoismaiden yhteisiä arvoja ja vahvistaa koulutussektorin kykyä vastata yhteiskunnallisiin haasteisiin ja konflikteihin demokratian keinoin
- torjua väkivaltaisen ääriliikkeen kehittymistä konkreettisten kouluille suunnattujen toimien sekä yhteisen oppimateriaalin kehittämisen avulla
- kartuttaa tietoa keskustelujen, kokemusten vaihdon ja vastavuoroisen osaamisen vahvistamisen kautta tavoitteena kehittää pohjoismaisia ja kansallisia toimia syrjinnän, syrjäytymisen ja väkivaltaisen ääriliikkeen ehkäisemiseksi sekä lasten ja nuorten demokraattisen kansalaisuuden tukemiseksi
- kannustaa Pohjoismaiden väliseen koordinoituun tutkimukseen sekä hyödyntää kansainvälistä tutkimusta yhteisen oppimateriaalin laatimiseksi kouluihin oppilaille ja opettajille.

4. Tulokset 2017–2020

Jäljempänä käydään läpi DIS-verkoston konkreettisten toimien tilannetta ja tuloksia vuosina 2017–2020.

DIS-verkosto ja pohjoismainen hyöty

Toimeksiannon tavoitteiden pohjalta DIS-verkosto laati syksyllä 2019 pienehkön arvioinnin, jonka mukaan *pohjoismaista hyötyä* oli nähtävissä seuraavasti:

- "yhteinen pohjoismainen ääni/näkemykset" koulutussektorin asemasta, kun yhteiskunnallisiin haasteisiin halutaan vastata demokratian keinoin, esimerkiksi näkemys aktiivisen ja ennaltaehkäisevän työn tärkeydestä lasten ja nuorten kannustamiseksi demokraattiseen osallistumiseen, kriittiseen ajatteluun ja sosiaaliseen osallisuuteen, minkä avulla voidaan ehkäistä syrjäytymistä, syrjintää ja lopulta väkivaltaista ääriliikehdintää.
- merkittävä osaamisen ja kokemusten vaihto sekä osaamisen yhteinen kartuttaminen pohjoismaisella tasolla
- DIS-verkoston vahva yhteistyökulttuuri ja syvä keskinäinen luottamus – helppo ottaa yhteyttä toisiin ajankohtaisissa ongelmissa
- konkreettisten kouluille suunnattujen toimien kehittäminen sekä yhteisen oppimateriaalin testaus pilottihankkeena muutamissa kouluissa eri puolilla Pohjolaa.

Katsaus pohjoismaisista ja kansallisista toimijoista ja toimista

DIS-verkosto on laatinut ja päivittää säännöllisesti pohjoismaisia strategioita, toimia ja tutkimuspanostuksia, joiden tavoitteena on ääriliikehdinnän torjuminen sekä demokratian, osallistumisen ja turvallisuuden edistäminen koulutussektorilla (ks. liite 1).

2017:

Yhteispohjoismainen pilottihanke: Teaching Controversial Issues & Managing Controversy

Norjan puheenjohtajakaudella vuonna 2017 toteutettiin pohjoismainen pilottihanke Euroopan neuvoston kehittämästä opetusaineistosta *Teaching Controversial Issues* opettajille sekä *Managing Controversy* koulunjohtajille. Tavoitteena oli kartuttaa Suomen, Ruotsin, Norjan, Tanskan ja Islannin 13 eri koulun opettajien ja koulunjohtajien osaamista ja tarjota heille konkreettisia työkaluja, joilla voidaan innostaa nuoria vuoropuheluun ja keskusteluun ristiriitaisista ja haastavista aiheista. Pilottihankkeesta vastasi The European Wergeland Centre yhteistyössä DIS-verkoston ja Pohjoismaiden opetusministeriöiden kanssa: <https://theewc.org/projects/teaching-controversial-issues-in-the-nordic-countries/>.

Pilottihankkeen avulla vahvistettiin yli 1 100 opettajan ja koulunjohtajan henkilökoh-
taista ja ammatillista osaamista ristiriitaisten aiheiden käsittelystä:

<http://www.learnright.dk/wp-content/uploads/2018/01/Evaluation-of-Nordic-Pilot-LEARN-RIGHT.pdf>.

2018:

***Pohjoismainen konferenssi ja antologia koulutuksesta demokratian kannalta haas-
tavana aikana***

Ruotsin puheenjohtajakaudella vuonna 2018 järjestettiin pohjoismainen opetusalan konferenssi Ruotsin koulutus- ja tutkimusministeriön, Örebron yliopiston ja DIS-verkoston yhteistyönä. Myös kansainvälisiä osallistujia houkuttelleen konferenssin *Nordic Education in a Democratically Troublesome Time – Threats and Opportunities* avasi Ruotsin silloinen opetus- ja tutkimusministeri Gustav Fridolin.

Pohjoismainen antologia ja konferenssiraportti: [A conference report - Nordic Education in a Democratically Troublesome Time](#).

2019:

***Yhteispohjoismainen pilottihanke: Pohjoismainen rasismien ja antisemitismien vas-
tainen hanke (Dembra)***

Pohjoismainen pilottihanke, jossa keskitytään demokraattisiin valmiuksiin ja rasismien torjumiseen kouluissa, on toteutettu 11 koulussa ja lukiossa eri puolilla Pohjolaa. Hankkeen tavoitteena on ottaa käyttöön ja arvioida konkreettista oppimateriaalia ja tukea sen avulla koulujen työtä osallistumisen ja kriittisen ajattelun vahvistamiseksi. Näin pyritään ennaltaehkäisemään demokratiaa uhkaavia käsityksiä ja toimintaa. Dembra-hankkeessa keskitytään erityisesti koulujen johdon, opettajien ja oppilaiden osaamisen kehittämiseen: <https://dembra.no/en/om-dembra/>.

Hankkeessa on myös laadittu sähköistä opetusaineistoa yhteiseen käyttöön suomeksi, ruotsiksi, tanskaksi ja norjaksi: <https://dembra.no/en/laeringsressurser/>.

Video pohjoismaisesta Dembra-hankkeesta:

https://www.youtube.com/watch?v=APVMjLww8po&feature=emb_logo.

Englanninkielisessä raportissa arvioidaan pohjoismaista Dembra-hanketta ja annetaan sitä koskevia suosituksia: <https://dembra.no/no/publikasjoner/>.

Pohjoismainen seminaari demokratiasta ja osallistumisesta kaikille kuuluvassa koulussa

Islannin puheenjohtajakaudella vuonna 2019 järjestettiin yhteistyössä useiden kansainvälisten demokratia- ja ihmisoikeustoimijoiden sekä DIS-verkoston kanssa kaksipäiväinen seminaari demokratiasta ja osallistumisesta kaikille kuuluvassa koulussa, ja siinä keskityttiin tukemaan koulujen, opettajien ja oppilaiden työtä demokraattisen kansalaisuuden vahvistamiseksi Pohjoismaissa: <https://www.european-agency.org/news/nordic-seminar-democracy-and-inclusive-education>.

2020:

Tanskan puheenjohtajakaudella vuonna 2020 sekä Tanskan puheenjohtajakauden *Pohjoismaalaisten nuorten kestävä yhteisöt* -hankkeessa on ollut tavoitteena vahvistaa nuorten demokraattista itseluottamusta ja aktiivista kansalaisuutta. Osana hanketta laaditaan oppimateriaalipaketti, jonka tarkoituksena on edistää oppilaiden aktiivista kansalaisuutta koulun kautta. Aineiston pohjana on pohjoismainen analyysi 9. luokan yhteiskuntaopin opintosuunnitelmista sekä peruskoulua, lukiota ja ammatikoulutusta koskevan pohjoismaisen koululainsäädännön analyysi, jossa selvitettiin aktiiviseen kansalaisuuteen tarvittavia ominaisuuksia. Oppimateriaalia kootaan ja testataan, jotta se toimisi eri puolilla Pohjolaa. Työtä tehdään tiiviissä yhteistyössä DIS-verkoston kanssa.

Puheenjohtajakauden hankkeen lähtökohtana toimivat vuonna 2016 toteutetusta kansainvälisestä demokratiaa käsitelleestä ICSS-tutkimuksesta saadut tulokset (tutustu tutkimuksen esittelyyn kohdassa *Northern Lights -raportti 2020*).

Northern Lights -raportti 2020

Koulutusalan pohjoismaisessa *Northern Lights* -analyysiyhteistyössä on vuonna 2020 keskitytty kansainväliseen demokraattiaselvitykseen *The International Civic and Citizenship Education Study* (ICCS), jonka mukaan 22 osallistujamaan vertailussa Pohjoismaiden nuoret kuuluvat niihin, jotka tietävät eniten demokraattisista instituutioista, yhteiskunnista ja politiikasta, kun taas heidän demokraattinen osallistumisensa oli tutkimuksen tekohetkellä hyvin vähäistä. Raportti *Northern Lights on Civic and Citizenship Education - a Cross-national Comparison of Nordic Data from ICCS* julkaistaan syksyllä 2020. Aiheesta oli tarkoitus pitää konferenssi Tukholmassa 24.–25. syyskuuta 2020, mutta se on siirretty ensi vuodelle covid-19:n takia.

Vuonna 2020 DIV-verkostolle laaditaan lisäksi uusi toimeksianto vuosiksi 2021–2024 (kuvaus jäljempänä).

5. Yhteistyö demokratian, osallistumisen ja yhteenkuuluvuuden edistämiseksi (2021–2024)

Visio 2030:n ja sosiaalisesti kestävä Pohjolaa koskevan tavoitteen pohjalta koulutus- ja tutkimusvirkamieskomitea päätti vuoden 2020 toisessa kokouksessaan jatkaa työtä ja laatia DIS-verkostolle vuosiksi 2021–2024 uuden toimeksiannon, jossa keskitytään *demokratian, osallistumisen ja yhteenkuuluvuuden edistämiseen* entistä vahvemmasta monialaisesta näkökulmasta.

Budjettiasiat 2021–2024

Visio 2030:n toimintasuunnitelmaan liittyvien, vuosia 2021–2024 koskevien budjettineuvottelujen yhteydessä koulutus- ja tutkimusvirkamieskomitea on päättänyt perustaa koulutus- ja tutkimusministerineuvoston budjettiin vuodesta 2021 lähtien uuden

budjettikohdan: *Strateginen pohjoismainen koulutusyhteistyö*, jonka suuruus on 3,65 miljoonaa Tanskan kruunua vuosittain (2021). Varat aiotaan käyttää priorisoitujen poliittisten aloitteiden toteuttamiseen sekä maiden poliittisten keskustelujen seurantaan koko opetusallalla. Uudesta budjettierästä on varattu alustavasti vuosittain 0,5 miljoonaa Tanskan kruunua DIS-verkoston työhön, johon sisältyvät myös yhteis-pohjoismaisen tutkimushankkeen rahoittaminen, nuorten pohjoismainen huippukokous sekä DIS-verkoston toimintakulut.

Tämän lisäksi pohjoismaiset yhteistyöministerit ovat Visio 2030:n toimintasuunnitelman valossa päättäneet sektoreiden ehdotuksiin perustuvista toimista Pohjoismaiden ministerineuvoston monialaisen yhteistyön vahvistamiseksi. Tässä yhteydessä tuetaan ehdotusta 12.7 *Demokratia, osallistuminen ja yhteenkuuluvuus* 1,5 miljoonalla Tanskan kruunulla sektorienvälisestä erästä (4 x 40 MDKK), minkä avulla halutaan edelleen vahvistaa sektorienvälistä yhteistyötä (*yhteistyöministerien päätös 23. kesäkuuta 2020*).

DIS-verkoston uusi toimeksianto vuosiksi 2021–2024

DIS-verkoston uusi toimeksianto kytketään erityisesti sosiaalisesti kestävää Pohjolaa koskevaan **tavoitteeseen 12**:

Varjellaan pohjoismaista luottamusta ja yhteenkuuluvuutta, yhteisiä arvoja ja pohjoismaisia yhteisöjä keskittyen erityisesti kulttuuriin, demokratiaan, tasa-arvoon, osallisuuteen, syrjimättömyyteen ja sananvapauteen.

Toimeksianto kytketään lisäksi YK:n kestävän kehityksen tavoitteeseen 4 hyvästä koulutuksesta, jonka pyrkimyksenä on ”taata kaikille avoin, tasa-arvoinen ja laadukas koulutus sekä elinikäiset oppimismahdollisuudet” ja etenkin **osatavoitteeseen 4.7**:

Varmistetaan vuoteen 2030 mennessä, että kaikki oppijat saavat kestävän kehityksen edistämiseen tarvittavat tiedot ja taidot esimerkiksi kestävästä kehityksestä ja kestäviä elämäntapoja, ihmisoikeuksia, sukupuolten tasa-arvoa, rauhan ja väkivallattomuuden kulttuurin edistämistä, maailmankansalaisuutta, kulttuurien monimuotoisuuden sekä kulttuurin osuutta kestävässä kehityksessä arvostavan koulutuksen kautta.

Kehitysmahdollisuudet

Uusi toimeksianto on tällä hetkellä valmisteilla. Työn yhteydessä on havaittu seuraavia kehitysmahdollisuuksia, jotka pyritään sisällyttämään uuteen toimeksiantoon:

- Kytketään uusi toimeksianto entistä selvemmin Pohjoismaiden ministerineuvoston muihin prosesseihin, etenkin kestävässä kehityksessä, Agenda 2030-toimintaohjelmaan ja osatavoitteeseen 4.7.

- Keskitytään eritoten *demokratiaan / demokraattiseen kansalaisuuteen / demokraattiseen kulttuuriin* sekä *osallistumiseen ja integraatioon* sekä jonkin verran *turvallisuuteen ja ääriliikehdintään*.
- Vahvistetaan nuorten osallistumista ja nuorisokulttuuria aktiiviseen demokraattiseen kansalaisuuteen liittyvissä asioissa esimerkiksi nuorten huippukokousten ja vastaavien toimien avulla.
- Pyritään uudenlaiseen ajatteluun työn monialaisen merkityksen vahvistamiseksi – etenkin suhteessa oikeusasioiden ministerineuvostoon ja kulttuuriministerineuvostoon, kotouttamisen yhteistyöohjelmaan sekä sektorienvälisiin näkökulmiin (lapset ja nuoret, kestävä kehitys ja tasa-arvo).
- Kannustetaan yhä parempaan tutkimuksen koordinointiin Pohjoismaiden välillä, ja esitetään kysymyksiä, kuten *Miten opettaa demokraattista kansalaisuutta?*, *Mitä parhaat käytännöt tarkoittavat?* ja *Mitkä työkalut toimivat parhaiten?*
- Kytetään DIS-verkoston työ Euroopassa ja maailmalla muun muassa UNESCOssa ja Euroopan neuvoston EPAN-verkostossa tehtävään työhön, esimerkiksi työhön demokratiakulttuurin viitekehyksen (RFCDC) parissa. RFCDC voitaisiin esimerkiksi ottaa käyttöön myös Pohjoismaissa.
- Säilytetään vahva yhteys koulun demokratiakasvatukseen, demokratiataitoihin sekä opettajien osaamisen kartuttamiseen.
- Työtä voidaan kehittää liittämällä Ahvenanmaa, Färsaaret ja Grönlanti mukaan DIS-verkoston mahdolliseen uuteen toimeksiantoon.